

Rättvis Teater ger hopp

Rättvis teater stöder dem vars röster inte brukar höras – socialt utsatta och hemlösa. Gemenskapen skapar en trygghet att våga berätta sin historia. Politiker och socialarbetare bjuds också in att vara med.

Text: Helena Östlund | Bild: Bibbie Friman | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 2 2017

Två kvinnor i ett möte på scenen. Den ena ställer myndiga frågor. Den andra försöker berätta hur hon mår – men blir tystad. Intill dem marscherar en man fram och tillbaka. Han bryr sig inte om kvinnorna alls utan är helt upptagen av sitt. Vi som är publik skruvar på oss, frustrationen i det misslyckade mötet känns in på bara skinnet. Mannens självupptagenhet gör det hela än värre. Vi är på Huldass Hus i Göteborg, en mötesplats för hemlösa och socialt utsatta kvinnor.

Här träffas varje måndag deltagarna i Rättvis teater, ett arvsfondsprojekt för social mobilisering där människor får uttrycka sig kreativt och berätta om sina liv.

– Det vi gör är enkelt. Vi har en gemenskap och ur den uppstår berättelser som man delar med sig av. Det är inte svårare än så, säger Caroline Bergagård som är en av Rättvis teaters projektledare.

Teatergruppen förbereder en workshop med läkarstudenter om bemötande. Det finns gott om material, kvinnorna har många negativa erfarenheter av hur de blivit bemötta, på socialkontor, vårdcentraler och sjukhus.

Minnet som spelas upp är Cecilias. Hon har berättat för oss hur hon kämpat för att få hjälp när hon mått dåligt, men inte blivit hörd. Trots många kontakter med myndighetspersoner. Mannen som marscherar förbi föreställer en läkare som Cecilia hade velat prata med.

Hon beskriver sitt liv som en resa. En resa genom hemlöshet

och svårigheter där hon tidigare inte fått den hjälp hon behövt.

– Det krävs så mycket av en, man orkar inte till slut. Jag mår så dåligt att jag inte lyckades förmedla vad jag ville. Jag känner att jag fortfarande är på resande fot i samhället.

Hon tvingades som hemlös själv ta reda på sina rättigheter och insåg att hon hade rätt till ett personligt ombud. Nu när hon mår bättre vill hon påverka samhället så mycket hon kan.

– Att de inte använder oss mer! Det vi kan göra är att framföra våra åsikter. Det är vi som har kunskapen som kan förändra samhället. Den ska vi föra vidare till nästa generation.

Bettan som är en av skådespelarna på scenen har också en lång historia av utsatthet. Hon har skrivit ner sin livsberättelse och läser upp den för oss. En berättelse om att under många år ha blivit misshandlad och utnyttjad.

– Den som aldrig varit hemlös kan inte föreställa sig hur det är att leva i det. Vi får höra "du får skylla dig själv". När jag första gången kom till Johanneskyrkan kom tårarna. Jag var så trasig. Jag tänkte "vad är det här för samhälle, varför blir man trampad på? Men där kunde jag få sitta och gråta.

Nu har livet vänt för Bettan, hon har mött människor på vägen som stöttat henne, hon har fått hjälp av socialtjänsten och egen lägenhet via Bostad först.

– Det alla säger som har varit med om en stor förändring, det är att "jag har bett om hjälp". "Jag klarar det inte själv, snälla hjälp mig". Att öppna upp och samverka omkring sig själv verkar vara banbrytande. Och det är hoppfullt, för då har vi varandra, konstaterar Gunnar Larsson som är projektledare och den som startat Rättvis teater.

Jasmin som är en av pedagogerna inom Rättvis teater har också varit hemlös och missbrukat, men lämnat det livet.

– Jag orkade inte leva så längre, kroppen klarade inte mer. Jag var trött på skiten.

Hon la in sig för avgiftning, sen en plats på Stadsmissionens

stödboende där hon fick mycket hjälp och så småningom vidare till egen lägenhet. Hon har också sålt gatutidningen Faktum i många år. Det var personalen där som rekommenderade henne till en projektjänst i Rättvis teater.

Hon har allt mer tagit en ledarposition i gruppen.

– Eftersom du har tillhört vår målgrupp har du har ögonen på dig, Jasmin. Du har utvecklats så kopiöst under den här tiden, och det förmedlar hopp. Det är kul att kunna visa att det finns möjligheter, säger Gunnar.

– Ja jag vill vara ett bra exempel på att det går att förändras. Jag hade inte arbetat på hundra år innan jag kom hit. Men när jag fick det här jobbet blev jag mer hoppfull. Det här är något som jag kan tänka mig att hålla på med. Från början hade jag svårt att ställa mig att agera och spela figurer men det har släppt, konstaterar Jasmin.

Caroline fyller i:

– Du har gått från att delta till att nästan leda hela workshopen själv – på väldigt kort tid. Och du gör det med sådan pondus och ödmjukhet, du ser människor.

Rättvis teater arbetar med forumteater, en typ av teaterpedagogik som utvecklats av den brasilianske regissören Augusto Boal. Åskådarna deltar genom att komma med förslag på konfliktsituationer som skådespelarna spelar upp. Åskådarna föreslår en lösning och får sedan hoppa in i spelet och känna efter hur den fungerar.

Rättvis teater har tre grupper, dels kvinnogruppen på Huldass hus som kallar sig Socialaspektteatern. Dels Onsdagsgruppen, en öppen grupp på Göteborgs räddningsmissions café och dels en grupp på ett boende för människor som har flera diagnoser och missbruk.

På det boendet arbetar de mest med berättande, inte så mycket med gestaltande scener.

– De ger oss idéer till de andra grupperna. De har oerhört mycket kunskap, många tankar om hur samhället borde se ut och vad de själva behöver. Det kan vara att "jag behöver vänner på lagom avstånd" eller "jag vill att någon följer med mig",

säger Gunnar.

Deltagarna i Onsdagsgruppen vill sätta upp en föreställning som kanske får premiär under våren. En man är bra på att göra masker och en kvinna som är musiker vill hålla i en sångworkshop.

Under våren 2018 startar Rättvis teater också grupper där politiker, socialarbetare och deras chefer ska pröva dels forumteater och civil olydnad, och dels psykodrama tillsammans med de hemlösa.

– Syftet är att arbeta bort sociala barriärer och visa att vi är människor allihop, i utsatthet och smärta. Även om somliga får bära mer än andra. Då kommer vi med något nytt inom socialt arbete, säger Gunnar.

Han hade en dröm om att få jobba mindre hierarkiskt och fastnade direkt för forumteater när han testade det under sin utbildning till socialpedagog. Det tog fem år innan projektet Rättvis teater var i hamn, med Göteborgs räddningsmission som partner.

– De var modiga som tog fan i båten. Det vi gör är radikalt, vi tar makten från expertsamhället och ger den tillbaka till dem som vi tycker är de verkliga experterna. Vi socialarbetare har stängt ute den kompetensen alldeles för länge. Under det här året har jag lärt mig hur mycket som helst, jämfört med åren då jag gick omkring och fostrade folk på institutioner.

Caroline Bergagård gick för tjugo år sedan på en mediautbildning i England och studerade bland annat forumteater. Hon har bott i Kanada, Zimbabwe och Schweiz och kom så småningom tillbaka till Sverige och arbetade med socialt arbete. Så fick hon se annonsen som sökte en medarbetare till Rättvis teater.

– Jag tänkte: det är inte sant, något sådant finns inte här i Sverige. Kanske i England men inte här. Det är häftigt, nu tjugo år senare jobbar jag med det jag en gång utbildade mig för.

Caroline har stor nytta av att hon också är samtalsterapeut,

när deltagare exempelvis inte mår så bra, är psykotiska eller blir arga och skäller ut projektledarna. Då gäller det att sitta still i båten, att vänta ut och försöka förstå vad det handlar om.

– Jag tycker det är skönt att folk är raka. Ärlighet varar längst. Att de vågar vara arga på oss är bra för alla, säger Jasmin.

Det kan komma upp smärtsamma minnen under övningarna.

– Då måste vi gå in och hantera. Vi kan inte bara släppa iväg folk, vi har ett ansvar, säger Caroline.

Hon påpekar att deras fria sätt att arbeta med teater kan vara jobbigt för den som är van vid att bli styrd eller som arbetat med vanlig teater där en regissör ger instruktioner.

– Att få tänka själv, att få uttala och gestalta skapar mycket ångest. Om man är van vid att någon säger var man ska stå och vad man ska säga kan det bli kaos. Men när man tagit sig igenom det kaoset händer det saker, konstaterar Caroline.

Jasmin berättar att ett av redskapen är att "göra en staty".

Det innebär att personen visar en kroppsposition som spelas upp som en staty av en annan deltagare. Först en tragisk bild av en upplevelse, sedan en bild av vägen mot målet och till sist en drömbild. Sedan pratar man om tankar och känslor kring de olika statyerna.

– Alla grejer som händer är positivt, det skapar utveckling för alla. I slutändan blir det bra, konstaterar Jasmin.

Det handlar mycket om att stärka, att lyfta fram det som är positivt och utvecklande. Att gå från det tråkiga, från offerrollen till en känsla av att det finns möjligheter.

– Många är uppfyllda av kassa upplevelser och då måste vi gå in och fokusera på att "du gör en massa bra saker". Grejen med att arbeta med kroppen är att det går fort och det blir starkt, säger Gunnar.

Det varierar vilka som kommer till gruppen beroende på dagsform eller om kvinnorna är upptagna av andra aktiviteter. Några är ofta med, andra hoppar in då och då, någon kan komma berusad.

– Vi sätter inga gränser, vi är inte ute efter att få tag i de "duktiga" utan vi vill interagera med alla. Vi har blivit bra på att anpassa oss och vara beredda, säger Gunnar.

Det spelar ingen roll om det kommer tre eller sju, det går alltid att arbeta med livsfrågor.

– Varje person har med sig ett helt liv av berättelser. Vissa gånger kommer någon in och säger "jag vill inte vara med, jag sitter och tittar på". Men vänta lite, sen är det kanske ändå den personens historia som spelas upp. Det finns en enorm trygghet i rummet som gör att många vill vara delaktiga, säger Caroline.

Ibland stannar berättelsen i gruppen, ibland förs den vidare vid exempelvis workshops med läkare eller socionomstudenter. De får ofta förfrågningar om att delta i olika arrangemang.

Nu närmast är Rättvis teater tillsammans med många andra engagerade i förberedelserna för **Rebellerna: från osynlig till synlig**, en hemlöshetskarneval på världsfattigdomsdagen 17 oktober i Göteborg.

Planeringen sker på öppna möten och det är bara de som har egen erfarenhet av social utsatthet som får fatta beslut, så Gunnar och Caroline har ingen rösträtt. Det var en viss anarki på mötena i början men nu börjar de hitta sin form.

Samma sak hoppas de ska ske med Rättvis teater, att deltagarna tar över mer och mer. Projektledarna pratar mycket med varandra om makt och vem som styr. Försöker att inte se på sig själva som experterna som ska bestämma.

– Vi får inte vara ett luftskepp som visar upp hemlösa som ett alibi. Det måste vara deras verk som styr, annars är det en lögn det vi håller på med. Ju mer målgruppen gör själva, desto bättre är det, säger Gunnar.

Helena Östlund

Bettan och Cecilia har andra namn.

Karnevalen **Rebellerna: från osynlig till synlig** avgår kl 18.00 den 17 oktober från Götaplatsen i Göteborg. Det är den första

brukarstyrda demonstrationen någonsin.

Bostad Först är ett socialt program för bostäder till hemlösa, som har visat sig fungera bra. Den hemlöse får en lägenhet direkt och förbinder sig att ha kontakt med personal under en viss period. Sedan kan kontraktet överlåtas. Vi har skrivit om Bostad Först i Socialpolitik, senast i nr 2/2016, se socialpolitik.com.